

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

שם השיעור פרקי ישעיהו מימי מנשה (שיעור מס' 4)

שם המרצה הרב ד"ר יואל בן-נון

מתי נבואות (לא) נכתבות?

בשבת 'נחמו' התר"ף (1920) הגיע הנציב הבריטי הלורד סמואל, יהודי וציוני, לבית הכנסת 'החורבה' בעיר העתיקה, ונתכבד בהפטרה –

"נְחֲמוּ נַחְמוּ עַמִּי, יֹאמֶר אֱלֹהֵיכֶם;

דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַם וְקִרְאוּ אֵלֵיהֶם..."; (מ', א-ב);

הקהל פרץ בבכי מרוב התרגשות –

אחרי אלפי שנות גלות, נדודים ודיכאון, עומד מושל יהודי בירושלים מכוח הצהרת בלפור והחלטת 'חבר הלאומים', בדומה לזרובבל (ולנחמיה), בתחילת בית שני –

"הֲחֲרָשִׁים שָׁמְעוּ,

והַעֲרִים הַבֵּיטוּ לְרֵאוֹת; (מ"ב, יח);

הנבואה הזאת לא נכתבה בהצהרת בלפור, ממש כמו שלא נכתבה בהצהרת כורש – נבואות לא נכתבות כשהן מתקיימות.

תיאורים מדהימים צופי פני עתיד כתבו הוגים ומנהיגים שלא ראו עצמם נביאים, וטוב שאנו יודעים מתי –

הרב יהודה אלקלעי (שלום ירושלים, כתבי הרב אלקלעי א', עמ' 34) כתב (ב-1840) –

"דברי הזוהר הקדוש... על חשבון ת"ר [כזמן הגאולה]... לא נאמרו על שנה זו בלבד, כי אינו ענין ליום אחד... ות"ר נקראות מאה שנה, מן היום ועד שנת התרצ"ט, כי אחריה באה שנת ת"ש חס ושלום" –

השואה פרצה בשנת ת"ש (1940), כעבור מאה שנה!

יוסף חיים ברנר (כל כתבי, ג', עמ' 90) כתב (ב-1905) – **"ששה מיליונים [יהודים] תלויים בשערה שרופה... הונו לנו מערה וניחבא בה."**

ב"ז הרצל כתב ביומנו (3 בספטמבר 1897) –

"בבאזל יסדתי את מדינת היהודים; לו אמרתי זאת היום בפומבי, היתה התשובה צחוק מכל העברים; אולי בעוד חמש שנים, לכל היותר חמישים שנה יכירו בה הכל" –

ההכרה במדינה יהודית בארץ ישראל נתקבלה באו"ם בכ"ט בנובמבר, כעבור 50 שנה.

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

אל מול הפסילים ויוצריהם

הנביא יצא מגדרו כדי להסביר נגד מי הוא נלחם, ומדוע אינו חדל מללמד את עיקרי אמונת הייחוד – יש יהודים מטומטמים, "לא ידעו ולא יבינו, כי טח מראות עיניהם, מהשכיל לבתם" (מ"ד, יח), אשר סוגדים "ומתפללים אֶל אֵל לא יושיע" (מ"ה, כ), ואינם מבינים אפילו כמה מגוחך לקחת בול עץ, להשתמש בקצו כאש לבישול ולאפייה, ומקצו האחר לגלף פסל לסגידה –

תקופה מקראית ידועה לנו בה יהודים סגדו לפסילים, היא **ימי מנשה**, וההסבר לכך טמון בייאוש העמוק מאמונת ה' לנוכח הכיבושים וההגליות של המעצמה האשורית (שישעיהו כבר ראה מאחוריה את בבל הכשדית).

מה חשבו המטומטמים?

כדרכו של עולם, הם חשבו בצורה דומה על הנביא –

את פסילי העץ המוזהבים כל העולם רואה ומכבד, כי מאחוריהם ניצבת העוצמה האשורית והבבלית, שחצי עולם סוגד לה, ואילו הנביא מאמין בבורא עולם ה' אחד, שהוא בלתי נראה, המעצמות ורוב האנשים לא יודעים עליו דבר ולא מרגישים בפעולתו ובהשפעתו, והנביא הזה מאמין בחזון עתידי של קיבוץ גלויות, ששום איש לא ראה מעולם –

לפיכך, מי כאן מטומטם?

בעיניים אשוריות, בבליות וכשדיות, חזון הנביא ואמונתו הם הזיה, והפסילים המוזהבים מייצגים מציאות חזקה, שכולם רואים ומכבדים –

בעיניים מונותאיסטיות של מאמיני ישעיהו, פסילי עץ (ואבן) מייצגים את שיאי הטמטום והרשע, ונועדו לניתוח ולשריפה –

בעיניים ישראליות של מתקבצי גלויות, פסילי עץ (ואבן) הם לכל היותר מוצגים מוזיאוניים, מעין אנדרטה לטמטום העתיק – בבל היא תל חורבות למחקר ארכיאולוגי, ו"עם עולם" (מ"ד, ז) **קם לתחייה, חוזר לארץ אבותיו, ומקיים דבר ה' מפי הנביא** –

האמר לירושלם תושב,

ולערי יהודה תבנינה,

וחרבותיה אקומם. (מ"ד, כו).

מיהו הנביא הנבחר מבטן?

ישעיהו היה פעיל מאד בירושלים – תיאר מראה כבוד ה' (ו'), יצא לקראת אחז עם בנו "שָׁאֵר יְשׁוּב" (ז', ג) – הלך 3 שנים "עָרוֹם וְיָחֵף" (כ', ג) – וניהל קשר אינטנסיבי עם חזקיהו בן טיפוחיו – **מפרק מ' לא נזכרת שום פעילות של הנביא!**

הרעיונות והסגנון ממשיכים בבירור את ישעיהו;¹ העברית בפרקי מ' עד ס"ו, היא עברית מקראית, שאיננה דומה לשפתו של יחזקאל בגולה, ולא לזו של שבי ציון, לא של זרובבל, לא של עזרא ונחמיה, וגם לא של נביאי בית שני, חגי וזכריה, או דברי-הימים.

¹ ראו ספרה של רחל מרגליות, אחד היה ישעיהו.

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

המציאות של תחילת בית שני ביהודה לא התאימה כלל לחזון הנחמה – לא היה בה קיבוץ גלויות 'מדרום וממערב', ולא ידוע לנו על מאבק נגד יהודים סוגדי פסילים בתקופה ההיא.

ישעיהו לא היה רק נביא – הוא היה מורה והיו לו תלמידים (= "למודים"; ח', טז-יז; נ', ד); הוא ייסד בית מדרש נבואי, שבו דיברו חזון בשפת השירה כמזמורי תהילים (י"ב; כ"ד-כ"ז; ל', כט; ל"ח, ט-כ); נביאים כמיכה וצפניה, נחום וחבקוק ציטטו מישעיהו פסוקים ורעיונות –

לישעיהו היו נביאים-תלמידים ממשיכי דרכו – הם ציטטו מנבואותיו ונאבקו נגד הסוגדים לפסילים ונגד הדבקים בגלויות, לנוכח הייאוש הגדול בימי מנשה ואחריהם, עד סוף ימי בית ראשון. נביאים עלומים אלה, ששפת ישעיהו ודבריו בפיהם, הם המשך טבעי ורציף לחזון ישעיהו בן אמוץ;

אחד מהם תיאר את בחירתו מבטן בהקדשת פיו, כהמשך לנבואת רבו –

ה' מִבְּטָן קִרְאֲנִי, מִמְעֵי אֲמֵי הַזְכִּיר שְׁמִי;

וַיִּשֶׁם פִּי כַחֲרֵב חֲדָה, בְּצֵל יְדוֹ הִתְבַּיְאַנִּי...

ויאמר לי: עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר. (מ"ט, א-ג).

"מנשה הרג את ישעיהו"²

לפי מסורת חז"ל, מלך יהודה, מנשה בן חזקיהו מבית דוד הוציא להורג את ישעיהו הנביא, עֶבֶד ה' – האמונה הנוצרית פירשה את הפרק כנבואה על האיש מנצרת, ששמו כה דומה לשם הנביא, אבל מי שצלב אותו היה שליט זר, רומאי. מה לא עשו כדי לזרוק את האחריות על היהודים, עד שהעם היהודי כולו הפך להיות 'עבד ה' הנרדף והמוצא להורג'. הפרשנים היהודים פירשו את "עֶבֶד ה'" על העם היהודי הסובל בגלויות – הפרשנות הנוצרית גרמה לפרשנות היהודית.

במשפט ברצלונה (1263) נדרש הרמב"ן לעמוד לפני המלך ולהתווכח פומבית עם מומר יהודי, במיוחד על הפרק הזה. זו הייתה פעם יחידה שחכם יהודי זכה במשפט כזה – המלך חזר בו מהדרישה להתנצר, ואף נתן לו סכום כסף נכבד.³ המסדר הנוצרי לא השלים עם תוצאת המשפט, והרמב"ן עזב את ספרד ועלה לארץ ישראל.

רק בעקבות הקמתה מחדש של מדינה יהודית בארץ ישראל, החלה הכנסיה הנוצרית הרשמית לסגת מהאשמת היהודים.

בחזרה לפרק – "עֶבֶד ה'" נעצר ועונה קשות, הובל במצעד ביזוי והשפלה לעיני כל, כשהוא סובל מכאובים נוראים, עד שהוצא להורג באשמות מופרכות (וכנראה היו כמה וכמה מוצאים להורג) – הזעזוע מתואר מנקודת מבט של הצופים, תלמידי הנביא, אוהביו ומוקיריו, שנאלצו לחזות במראה הנורא, וחשו איך בייסורים ובמוות הוא (והם) נושא(ים) "את עֹן כְּלָנוּ" (נ"ג, ו).

התיאור הנורא מסביר את היעלמות ישעיהו הנביא בימי מנשה, ואת המשך דרכו ונבואותיו, בפי תלמידיו, ממשיכי דרכו.

² יבמות מט ע"ב – מתוך מגילת יוחסין שנמצאה בירושלים.

³ הרמב"ן תיאר את הוויכוח בפירוט, והוסיף את פירושו לפרקנו; ראו כתבי רמב"ן, כרך א', עמ' רצט-שכו.